

Цитування:

Фрицюк, В. А. (2025). Професійне мислення і саморозвиток як складові єдиного процесу професійного становлення вчителя. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 2(28), 96–109. [https://doi.org/10.35387/od.2\(28\).2025.96-109](https://doi.org/10.35387/od.2(28).2025.96-109)

УДК 378.015.31.041:37.011.3-052

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.2\(28\).2025.96-109](https://doi.org/10.35387/od.2(28).2025.96-109)

ПРОФЕСІЙНЕ МИСЛЕННЯ І САМОРОЗВИТОК ЯК СКЛАДОВІ ЄДИНОГО ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ

Фрицюк Валентина Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Frytsiuk Valentyna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Educational Management of Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskiy State Pedagogical University

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0001-6988-6258>

E-mail: valentyana.frytsiuk@vspu.edu.ua

Анотація. У статті розкрито сутність і взаємозв'язок професійного мислення та професійного саморозвитку як ключових компонентів процесу особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя. Наголошено, що професійне мислення формується на основі глибоких когнітивних процесів, критичного аналізу, рефлексії, здатності до прийняття зважених рішень, прогнозування результатів педагогічної діяльності, а також творчого підходу до розв'язання професійних завдань. Зазначено, що ефективність мислення майбутнього педагога безпосередньо залежить від рівня його внутрішньої готовності до самовдосконалення. Професійний саморозвиток розглядається як цілеспрямований, рефлексивний і динамічний процес, що включає самооцінку, самопізнання, оновлення знань, розвиток професійно важливих якостей, самокорекцію та конструктивну взаємодію із середовищем. У статті наголошено, що взаємозв'язок професійного мислення і саморозвитку є основою формування цілісної професійної особистості, здатної до адаптації, інноваційного мислення та успішної педагогічної реалізації. Визначено змістові компоненти, критерії та умови ефективного розвитку професійного мислення і саморозвитку майбутніх учителів, серед яких –

Публікація розміщена на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International (CCBY4.0), що дозволяє вільне використання з обов'язковим зазначенням авторства та джерела.

© Фрицюк В. А., 2025

інтегративна підготовка, педагогічна практика, тьюторський супровід, розвинене рефлексивне середовище та індивідуальні освітні траєкторії. Стаття може бути корисною для науковців, викладачів педагогічних ЗВО, тьюторів та студентів педагогічних спеціальностей.

Ключові слова: професійне мислення; професійний саморозвиток; майбутній учитель; особистісно-професійне становлення; рефлексія; педагогічна компетентність; самоосвіта; тьюторство; освітня траєкторія.

PROFESSIONAL THINKING AND SELF-DEVELOPMENT AS COMPONENTS OF A SINGLE PROCESS OF TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Abstract. *The article explores the essence and interrelation of professional thinking and professional self-development as key components of the personal and professional formation of future teachers. It emphasizes that professional thinking is based on deep cognitive processes, critical analysis, reflection, the ability to make informed decisions, predict the outcomes of pedagogical activities, and approach professional tasks creatively. The effectiveness of teachers' thinking is directly related to their internal readiness for continuous self-improvement. Professional self-development is viewed as a purposeful, reflective, and dynamic process that includes self-assessment, self-knowledge, knowledge renewal, development of professionally important qualities, self-correction, and constructive interaction with the environment. The study highlights that the relationship between professional thinking and self-development is the foundation for forming a holistic professional personality capable of adaptation, innovative thinking, and successful pedagogical realization. The article identifies the main content components, criteria, and conditions for the effective development of professional thinking and self-development of future teachers. These include integrative training, teaching practice, tutorial support, a developed reflective environment, and individualized educational trajectories. The article may be of interest to researchers, university instructors, tutors, and students of teacher education programs.*

Key words: professional thinking; professional self-development; future teacher; personal and professional formation; reflection; pedagogical competence; self-education; tutoring; educational trajectory.

Постановка проблеми, її актуальність. Професійне мислення майбутніх учителів є однією з ключових складових їхньої педагогічної діяльності, адже визначає якість прийняття рішень, здатність аналізувати й оцінювати педагогічні ситуації, прогнозувати результати власної діяльності. Це мислення формується в процесі фахової підготовки й безпосередньо пов'язане з рівнем професійного саморозвитку особистості. Професійне

мислення – це не лише сукупність знань і вмінь, а й здатність творчо, критично, рефлексивно розв'язувати педагогічні завдання. Майбутній учитель, який розвиває своє професійне мислення, вчиться бачити проблеми в широкому контексті, знаходити нестандартні рішення, усвідомлювати наслідки своїх дій. Це неможливо без внутрішньої мотивації до постійного вдосконалення – тобто саморозвитку.

У свою чергу, професійний саморозвиток – це цілеспрямований процес особистісного та професійного зростання, що включає самооцінку, рефлексію, самоосвіту та самокорекцію. Саме в процесі саморозвитку активізується критичне й рефлексивне мислення, що є важливим компонентом професійного мислення.

Варто зазначити, що між професійним мисленням і саморозвитком майбутнього вчителя існує тісний взаємозв'язок: розвиток мислення стимулює самопізнання й самовдосконалення; а саморозвиток сприяє формуванню більш глибокого, гнучкого, адаптивного професійного мислення. Отже, професійне мислення й саморозвиток постають як взаємопов'язані складові єдиного процесу професійного становлення вчителя: вони взаємно посилюють одне одного, сприяючи плеканню й утвердженню професійної ідентичності майбутнього вчителя (Flores, 2020). Чим вищий рівень рефлексивності та самосвідомості майбутнього педагога, тим продуктивнішим є його мислення, а отже – й ефективнішим шлях до професійного зростання.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. У контексті дослідження особливої значущості набувають наукові напрацювання щодо професійної підготовки вчителів (О. Акімова, В. Андрущенко, С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало, В. Семиченко, С. Сисоева та ін.), розвитку професійного мислення фахівців, зокрема, що стосується психології професійного мислення, саморегуляції професійного мислення в системі фахової підготовки, формування професійного мислення майбутніх педагогів тощо (І. Бурлакова, Т. Гура, О. Кміть, Н. Пов'якель, А. Федик та ін.). У працях вказаних науковців всебічно висвітлено різні аспекти як підготовки майбутніх педагогів до професійного саморозвитку так і розвитку їхнього професійного мислення. Водночас, потребують більш ґрунтовного вивчення особливості взаємозв'язку професійного мислення і професійного саморозвитку майбутніх учителів як складових єдиного процесу їхнього професійного становлення.

Метою статті є виявлення особливостей взаємозв'язку професійного мислення й професійного саморозвитку майбутніх учителів як складових єдиного процесу їхнього професійного становлення.

Методи дослідження. Дослідження здійснювалося з опорами на комплекс методів, що забезпечили багатоплановий аналіз проблеми професійного мислення та саморозвитку майбутніх учителів як

взаємопов'язаних складових їхнього професійного становлення. Із теоретичних методів використано такі: аналіз і синтез (вони дозволили розкрити зміст базових понять, визначити основні наукові підходи до проблеми формування професійного мислення і професійного саморозвитку); порівняння (застосовувалося для співставлення наукових концепцій різних авторів щодо сутності, структури й критеріїв професійного мислення педагогів); систематизація та узагальнення (забезпечили формування цілісного уявлення про взаємозв'язок професійного мислення й саморозвитку як складного інтегрованого феномену). Метод логіко-теоретичного аналізу використано для визначення внутрішніх зв'язків між категоріями «мислення», «рефлексія», «самоосвіта», «саморозвиток». Метод концептуалізації сприяв формулюванню авторського бачення умов ефективного розвитку професійного мислення і професійного саморозвитку майбутніх педагогів. Аналіз освітніх програм підготовки вчителів дозволив виявити потенційні можливості та обмеження у формуванні професійного мислення і стимулюванні саморозвитку здобувачів. Огляд і узагальнення практики педагогічної діяльності дав змогу простежити, як взаємодія теоретичних знань і рефлексивного досвіду впливає на професійне становлення майбутніх учителів.

Отже, поєднання зазначених методів забезпечило комплексність дослідження, дало можливість не лише окреслити сутнісні характеристики професійного мислення і саморозвитку, а й визначити їх взаємозалежність, умови та чинники ефективного формування в системі педагогічної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійне мислення – це складна й багаторівнева форма інтелектуальної діяльності, яка виникає та розвивається у контексті конкретної професійної практики. Воно формується під впливом професійного досвіду, знань, умінь і навичок, а також постійної взаємодії з реальними, часто мінливими умовами праці. У своїй основі професійне мислення – це не просто процес вирішення завдань, а цілісна система когнітивних дій, яка забезпечує гнучке, ефективне й результативне функціонування фахівця в межах його професійної діяльності.

Оскільки кожна професія має свою предметну галузь, методи, підходи та особливості завдань, то й характер мислення фахівців у різних сферах відрізняється. Саме тому рівень професійної компетентності безпосередньо пов'язаний з типом та якістю мислення. Професіонал вищого рівня – це не лише людина, яка володіє знаннями й навичками, а перш за все та, що мислить глибоко, системно, критично, здатна бачити зв'язки між елементами, що на перший погляд не пов'язані між собою. Все це стосується й майбутніх учителів.

Варто зазначити, що професійне мислення вчителя не обмежується лише знанням раніше засвоєних фактів чи алгоритмів. Воно передбачає

інтеграцію знань з різних джерел, уміння зіставляти, аналізувати, трансформувати їх залежно від нових викликів і вимог. Такий тип мислення дозволяє педагогам не тільки ефективно діяти в знайомих умовах, а й легко адаптуватися до нових ситуацій, приймати зважені рішення в умовах змін, а також самостійно конструювати нові знання.

Окрему увагу варто приділити властивостям професійного мислення. Вони проявляються як специфічні риси або якості інтелектуальної діяльності фахівця, що формуються у багатовимірному процесі осмислення тривалої практики (Denicolo, & Kompf, 2005) та постійного розвитку. Ці властивості виявляються в різних аспектах професійної поведінки – у швидкості прийняття рішень, точності оцінки ситуації, умінні прогнозувати наслідки, здатності до рефлексії та корекції власних дій. Важливо зазначити, що жодна з властивостей не існує окремо – кожна з них тісно пов'язана з іншими та формується в єдності кількісних та якісних характеристик. Необхідно також усвідомлювати, що ці характеристики професійного мислення не є сталими – вони мають відносний характер і змінюються залежно від зовнішніх і внутрішніх умов: специфіки діяльності, середовища, з яким взаємодіє особистість, рівня складності завдань, соціального контексту тощо. Саме тому розвиток професійного мислення є динамічним процесом, який потребує постійного вдосконалення, відкритості до нового досвіду, саморефлексії та прагнення до особистісного й професійного зростання (Бурлакова, 2022). Саме тому професійного мислення, на нашу думку, тісно пов'язане з професійним саморозвитком педагогів.

Чим вагомішу роль відіграє мислення у професійній діяльності вчителя, тим серйознішими можуть бути наслідки його неадекватного функціонування. Неправильне мислення не просто ускладнює роботу, а може стати джерелом серйозних помилок. Тому якість професійного мислення педагога – ключовий чинник професійної ефективності. Одним із головних орієнтирів професійного зростання має стати вдосконалення мислення як інструмента досягнення успіху. Іншими словами, мислення має набувати професійної спрямованості, перетворюючись на свідомо розвинений інтелектуальний механізм, який відповідає вимогам конкретної діяльності.

Професійне мислення – це насамперед здатність до глибокої розумової рефлексії у процесі аналізу й розв'язання професійних завдань. Його особливості визначаються характером і складністю проблем, що виникають у конкретній сфері діяльності. Відповідно, тип і стиль мислення значною мірою впливають на рівень професіоналізму. Найвищий рівень досягається тоді, коли фахівець володіє переважно теоретичним, логічно вивіреним, осмисленим типом мислення, що дозволяє не лише ефективно діяти в межах стандартних ситуацій, а й творчо вирішувати нові, нетипові завдання (Бурлакова, 2022).

А. Федик вважає професійне мислення цілісним, специфічним, алгоритмічним і багаторівневим комплексом інтелектуальних процесів, конкретних процедурно-алгоритмічних дій та їх результатів, який забезпечує вирішення завдань, пов'язаних із професійною діяльністю (Федик, 2019). Ефективне формування професійного мислення можливе, на думку науковця, за умови вдосконалення педагогічних технологій, зокрема методів, форм і прийомів навчання, які б стимулювали самостійне мислення, когнітивну активність, гнучкість та інтелектуальну ініціативу здобувачів освіти. Саме ці чинники є визначальними у підготовці конкурентоспроможного вчителя, здатного до продуктивного вирішення професійно орієнтованих завдань у динамічному соціокультурному середовищі (Федик, 2019) на тлі цифрової трансформації суспільства та освіти (Aleksieva, 2025; Caena, & Redecker, 2019).

Отже, професійне мислення є ключовим механізмом, що забезпечує здатність фахівця розв'язувати широкий спектр професійно орієнтованих завдань різного рівня складності, зокрема в умовах обмеженого часу та підвищеного навантаження, без втрати якості прийнятих рішень. Рівень професійної ефективності значною мірою зумовлюється сформованістю мисленевих процесів, які забезпечують своєчасне прийняття обґрунтованих, точних, креативних або формалізованих (алгоритмізованих) рішень. Таким чином, високий ступінь розвитку професійного мислення є визначальним чинником успішної діяльності фахівця в умовах сучасного професійного середовища (Федик, 2019). Звісно, що все це стосується й вчителів також.

Заслугує на увагу думка Т. Гури щодо того, що професійне мислення варто розглядати як структуровану й водночас таку, що динамічно розвивається, модель професійної компетентності, яка поєднує алгоритмічну впорядкованість із адаптивністю до змінних умов діяльності. Функціонування цієї моделі виявляється як у змістовому наповненні професійної діяльності, так і в її процесуальному аспекті. Вона формується з урахуванням комплексу як внутрішніх, так і зовнішніх детермінант, що відображають специфіку професійних завдань, які потребують розв'язання, а також індивідуально-психологічних характеристик особистості фахівця, зокрема особливостей його інтелектуального розвитку, когнітивної організації та професійного самовизначення (Гура, 2014).

Варто зазначити, що науковці також по-різному виокремлюють критерії професійного мислення фахівців. Зокрема, Н. Пов'якель групує ці критерії за функціональним і змістовим призначенням, визначаючи з-поміж них такі, як: «дієвість, динамічність, технологічність, оперативність, конкретність; продуктивність, пошуковість, ініціативність, винахідливість, гнучкість, швидкість, розробленість, обґрунтованість, відкритість, оригінальність; організованість, мобілізованість, усталеність, реверсивність; самостійність, прогностичність, цілеспрямованість, широта,

глибина, критичність; професійно важлива співвідносність типів мислення, професійний категоріальний апарат, системність, адекватність, практичність, гнучкість» (Пов'якель, 2011).

Натомість О. Кміть основними критеріями професійного мислення вважає такі: аналітичність мислення – це вміння глибоко осмислювати інформацію, розглядати педагогічні ситуації з різних боків, проводити логічний розбір обставин і рішень, а також об'єктивно оцінювати досягнуті результати та наслідки прийнятих рішень; гнучкість мислення – здатність адаптувати свої дії до нових умов, швидко перебудовувати хід міркувань і змінювати підходи до розв'язання завдань відповідно до змін ситуації; альтернативність і відкритість мислення – полягає в умінні бачити декілька варіантів вирішення проблеми, враховувати різні точки зору, бути готовим до сприйняття нових ідей і нестандартних підходів; оригінальність мислення – виявляється у здатності генерувати нестандартні, креативні ідеї, шукати нетривіальні рішення педагогічних завдань, а також постійно вдосконалювати свої професійні підходи; конструктивність мислення – це уміння передбачати можливий розвиток подій, планувати ефективні дії, вибудовувати послідовну стратегію вирішення педагогічної задачі й втілювати її в практичну діяльність (Кміть, 2024).

Заслугують на схвалення, на нашу думку, умови ефективного формування у студентів професійного мислення, які визначає О. Кміть, з-поміж них: використання інтегрованих навчальних курсів, побудованих на основі міждисциплінарних пізнавальних завдань, які мають комплексний характер і орієнтовані на активізацію мислення у професійно значущих контекстах; раціональна організація навчального контенту педагогічних, психологічних, методичних і спеціальних дисциплін, що забезпечує логічну цілісність і системність освітнього процесу; застосування системи проблемних завдань і професійно орієнтованих ситуацій, що сприяє формуванню здатності до аналітичного, критичного та продуктивного мислення; поетапний підхід до навчання розв'язання професійних завдань: від засвоєння стандартних алгоритмів і типових рішень до поступового переходу до креативного мислення та оригінальних способів розв'язання нестандартних проблем (Кміть, 2024). На нашу думку, окреслені умови впливають не лише на розвиток професійного мислення майбутніх учителів, а й на їхній професійний саморозвиток.

Професійний саморозвиток як складний динамічний процес (Фрицюк, & Кадемія, 2022) і багатогранна діяльність охоплює як зовнішні, так і внутрішні аспекти зростання (Lander, Mazzoli, Orr, Verswijveren, Contardo Ayala, et al., 2025). Він є невід'ємною складовою цілісного процесу особистісного й професійного становлення майбутнього педагога. Йдеться не лише про «поступове, покрокове вдосконалення викладацьких практик і навичок» (Murray, Leonard, & Bonaccorso, 2025), систематичне оновлення знань, удосконалення наявних чи набуття нових фахових компетентностей,

а передусім – про глибоку рефлексивну взаємодію з власним «Я», що сприяє гармонізації професійного й особистісного виміру (Вовк & Фрицюк, 2016). Цей процес вимагає усвідомленого самопізнання, самостійного планування й організації освітньої та професійної діяльності, здатності до самокорекції поведінки на основі критичного аналізу власних дій, а також формування вміння ефективно управляти емоційною сферою й мотиваційними установками. У такий спосіб майбутній учитель не лише адаптується до змін у професійному середовищі, а й активно творить власну освітню траєкторію.

Професійне самовдосконалення ґрунтується на розвитку гнучкого та конструктивного мислення, зокрема – професійного, яке дає змогу осмислено приймати рішення в педагогічних ситуаціях, прогнозувати результати власної діяльності та шукати нестандартні шляхи розв'язання проблем. Важливим чинником є також залучення до дослідницької, творчої та проєктної діяльності, що стимулює самореалізацію, підвищує рівень самосвідомості та сприяє інтеграції особистісного потенціалу в професійну сферу. Таким чином, професійний саморозвиток є не лише інструментом особистісного зростання, а й умовою досягнення високого рівня педагогічної майстерності.

Невід'ємною складовою процесу професійного становлення є формування рефлексивної культури майбутнього педагога. Важливого значення набуває розвиток професійної рефлексії майбутніх педагогів через активну діяльність (Denha, Genkal, Shandra, Lystopad, Mardarova, & Maksymenko, 2022), цілеспрямоване застосування таких форм, як ведення щоденників професійних спостережень, написання рефлексивних есе, складання портфолію, що дає змогу осмислювати власний досвід, виявляти зони зростання, формувати стійку мотивацію до самовдосконалення.

Важливим чинником є створення розвинутого освітнього середовища, в якому домінують підтримка особистої ініціативи, атмосфера педагогічного партнерства, взаємної довіри й співпраці. Таке середовище є каталізатором внутрішнього розвитку здобувачів, підвищує рівень їхньої автономії та відповідальності за власне професійне зростання.

Педагогічна практика посідає особливе місце у процесі становлення майбутнього вчителя, оскільки саме в умовах реального освітнього простору відбувається інтеграція теоретичних знань з практичними навичками, набуття професійного досвіду, розвиток педагогічної інтуїції та самоусвідомлення власної ролі в освітньому процесі.

Окрім цього, важливо розвивати інститути тьюторства і наставництва, які забезпечують індивідуалізовану підтримку в адаптації до професійного контексту, допомагають долати труднощі професійного становлення та сприяють більш глибокому розумінню особливостей педагогічної діяльності. У цьому контексті особливої ваги набуває

впровадження індивідуальних освітніх траєкторій, що дають змогу враховувати інтереси, здібності, навчальні стилі та професійні орієнтири здобувачів освіти.

Таким чином, особистісно-професійне становлення є фундаментом, на якому будується подальший професійний саморозвиток. Саме в процесі становлення закладаються основи здатності до неперервного вдосконалення, адаптації до нових викликів, самостійного розв'язання педагогічних завдань та ефективної реалізації функцій учителя в динамічному соціокультурному середовищі. Забезпечення цілісного, послідовного та індивідуалізованого процесу становлення особистості майбутнього педагога є спільним завданням системи вищої освіти та самих здобувачів, які мають усвідомлювати свою відповідальність за якість власного професійного шляху.

На переконання К. Соцького, готовність студентів до професійного саморозвитку варто розглядати як специфічний внутрішній стан особистості, який характеризується стійкою орієнтацією на самовдосконалення в контексті майбутньої професійної реалізації. Цей стан виявляється через сформовану систему мотиваційних установок та ціннісних орієнтирів щодо обраної спеціальності, а також через активне прагнення до поглиблення фахової компетентності шляхом самостійного засвоєння нових знань, розвитку умінь і професійно значущих рис характеру (Соцький, 2014).

У свою чергу, готовність до професійного саморозвитку розглядається як цілісне утворення, що поєднує в собі сукупність особистісних характеристик, сформованих у процесі фахової освіти, а також внутрішні (інтернальні) здібності до самозмін і самовдосконалення в межах професійної діяльності (Некрасова, 2012). Готовність до професійного саморозвитку фахівця забезпечується сформованою професійною перспективою розвитку, яка відповідає ціннісним орієнтаціям особистості, а також наявністю навичок саморозвитку.

Повністю поділяємо позицію О. Остапчук, яка наголошує на необхідності переосмислення орієнтирів і критеріїв оцінювання якості вищої педагогічної освіти. На її думку, сучасна система професійної підготовки майбутніх учителів має виходити за межі традиційних параметрів, таких як обсяг набутих знань або факт працевлаштування, і зосереджуватися на більш глибоких характеристиках розвитку особистості. Зокрема, важливими індикаторами ефективності освіти мають слугувати рівень сформованості суб'єктної позиції здобувача, здатність до саморегуляції, самоуправління, а також потенціал до особистісно-професійної самореалізації (Остапчук, 2007). Науковиця справедливо вказує на одну з ключових проблем вищої педагогічної освіти – необхідність цілеспрямованого формування у майбутнього педагога внутрішньої готовності до професійного саморозвитку. Цей процес, як

ззначає дослідниця, нерозривно пов'язаний із самопроєктуванням – здатністю студента свідомо конструювати власну освітню траєкторію, формувати особистісні якості та професійні компетентності, які відповідають вимогам сучасного освітнього простору (Остапчук, 2007).

У результаті поглибленого аналізу змістового наповнення структурних компонентів готовності до безперервного професійного саморозвитку майбутніх педагогів нами було окреслено систему релевантних критеріїв, що відображають комплексність цього феномену. Зокрема, вважаємо, що доцільно виокремити такі ключові орієнтири: **ціннісно-смісловне усвідомлення** важливості постійного й цілеспрямованого особистісно-професійного зростання як необхідної умови ефективної педагогічної діяльності; **рівень інтегративної теоретичної підготовленості**, що охоплює якість і повноту засвоєних знань професійного спрямування; **ступінь сформованості практично-операційної складової**, тобто наявність і розвиток умінь, необхідних для реалізації дій, пов'язаних із саморозвитком у професійній сфері; **індивідуально-психологічні характеристики**, що забезпечують внутрішню готовність до безперервного професійного вдосконалення та успішної педагогічної практики загалом; **орієнтація на рефлексивну діяльність**, здатність до самоаналізу й самооцінювання динаміки власного професійного зростання (Фрицюк, 2016).

Акцентуємо увагу на тому, що у межах нашого дослідження особливу увагу зосереджено на критерії «інтегративна теоретична підготовка», що слугує індикатором інтелектуальної готовності майбутнього вчителя до професійного саморозвитку. Змістовно цей критерій охоплює не лише обсяг знань, здобутих у процесі фахової підготовки, а й сформованість цілісної системи уявлень про сутність професійної діяльності, її цілі, зміст, вимоги до особистості педагога та особливості педагогічної компетентності. Уточнення цього критерію здійснюється через такі показники: глибина й системність засвоєних професійно орієнтованих знань; ступінь володіння психолого-педагогічними і методичними знаннями; розуміння теоретичних основ професійного саморозвитку; знання щодо методів, форм і технологій самовдосконалення у професійній сфері; сформованість логічного, критичного й аналітичного мислення як інтелектуальної основи усвідомленої професійної діяльності (Фрицюк, 2016). Вважаємо, однак, що для успішного професійного саморозвитку майбутніх педагогів важливо акцентувати увагу не лише на сформованості логічного, критичного й аналітичного мислення, а й професійного мислення в цілому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, можна зробити висновок, що професійне мислення та особистісний розвиток майбутнього вчителя тісно переплетені: удосконалення мислення сприяє глибшому розумінню себе, відкриває нові горизонти для самопізнання й

особистісного вдосконалення. У свою чергу, активна робота над собою формує здатність до більш усвідомленого, гнучкого й адаптивного способу професійного осмислення дійсності. Таким чином, професійне мислення і саморозвиток виступають як взаємопов'язані елементи єдиного процесу становлення педагога, що взаємно підсилюють один одного. Чим розвиненіші рефлексивні здібності та самосвідомість у майбутнього вчителя, тим продуктивніше відбувається його мисленнєва діяльність, а відтак і динамічніше відбувається його професійне зростання.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо у більш глибокому вивченні механізмів взаємодії професійного мислення і саморозвитку майбутніх учителів у різних освітніх контекстах. Доцільним є проведення емпіричних досліджень, спрямованих на виявлення ефективних педагогічних технологій, які стимулюють розвиток критичного та рефлексивного мислення, формування індивідуальних освітніх траєкторій і внутрішньої мотивації до самовдосконалення. Окремої уваги потребує аналіз ролі цифрового освітнього середовища, тьюторської підтримки та наставництва у формуванні готовності майбутнього педагога до неперервного професійного зростання. *Перспективним* також є вивчення динаміки взаємозв'язку професійного мислення й саморозвитку в умовах педагогічної практики, що дозволить уточнити критерії та показники їх сформованості на різних етапах професійного становлення.

Список використаних джерел

- Бурлакова, І.А. (2022). *Психологія професійного мислення, готовність до змін*: навчально-методичний матеріал. Київ. Видавництво КРЦПК, 68. <https://cpk.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/psihologiya-profesijnogo-mislennya-gotovnist-do-zmin.-burlakova-i.a.pdf>
- Вовк, Л.П., & Фрицюк, В.А. (2016). Акмеологічний підхід до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя. *Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія*. ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 47. 68–72.
- Гура, Т.Є. (2014). *Психологія розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у процесі фахової підготовки* : автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 44.
- Кміть, О. (2024). Модель формування професійного мислення майбутніх педагогів. *NewInception*, 1-2, 15-16, 48–54. <https://doi.org/10.58407/NI.24.1-2.4>
- Некрасова, С.М. (2012). *Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх магістрів з управління навчальним закладом*: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя: Б. в., 20.
- Остапчук, О. (2007). Професійний саморозвиток і самопроекування в системі педагогічної освіти. *Шлях освіти*. 4. 13–18.

- Пов'якель, Н.І. (2004). *Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів*: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 408.
- Соцький, К.О. (2014). Структура готовності студентів медичних коледжів до професійного саморозвитку. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 1. 55–62. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/4303>
- Федик, А. (2019). Формування професійного мислення як наукова проблема. *Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України*. Серія: Психологічні науки. 13(2), 304–325. <https://doi.org/10.32453/5.v13i2.182>
- Фрицюк, В.А. (2016). *Професійний саморозвиток майбутнього педагога*: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 408.
- Фрицюк, В., & Кадемія, М. (2022). Професійний саморозвиток майбутнього педагога: х'ютагогічний підхід. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 60, 315–325. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-60-315-325>
- Шестакова, Т.В. (2006). *Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення*: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. К., 250.
- Aleksieva, L. (2025). Preparing Pre-Service Teachers for the Digital Transformation of Education: Exploring University Teacher Educators' Views and Practical Strategies. *Education Sciences*, 15(4), 404. <https://doi.org/10.3390/educsci15040404>
- Caena, F., & Redecker, C. (2019). Aligning teacher competence frameworks to 21st century challenges: The case for the European Digital Competence Framework for Educators (Digcompedu). *European Journal of Education*, 54, 356–369. <https://doi.org/10.1111/ejed.12345>
- Denha, N., Genkal, S., Shandra, N., Lystopad, O., Mardarova, I., & Maksymenko, A. (2022). Structural and Functional Model of Professional Reflection Development in Teachers in the System of Methodical Work. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 14(1), 504–520. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1/532>
- Denicolo, D.P., & Kompf, M. (Eds.). (2005). *Teacher Thinking & Professional Action* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203012505>
- Flores, M.A. (2020). Feeling like a student but thinking like a teacher: a study of the development of professional identity in initial teacher education. *Journal of Education for Teaching*, 46(2), 145–158. <https://doi.org/10.1080/02607476.2020.1724659>

- Lander, N., Mazzoli, E., Orr, J., Verswijveren, S.J. J.M., Contardo Ayala, A.M., Brown, T., & Muir, T. (2025). TransformEd: an innovative model to support professional growth of pre-service teachers. *Teaching Education*, 36(2), 177–198.
<https://doi.org/10.1080/10476210.2025.2462312>
- Murray, E., Leonard, H.S., & Bonaccorso, V.D. (2025). Teacher Growth Through Professional Development Centered on the Teaching for Robust Understanding Framework. *Education Sciences*, 15(1), 18.
<https://doi.org/10.3390/educsci15010018>

References (translated and transliterated)

- Burlakova, I.A. (2022). Psykholohiia profesiinoho myslennia, hotovnist do zmin [Psychology of professional thinking, readiness for change]: Navchalno-metodychnyi material. Kyiv: Vydavnytstvo KRTsPK, 68 [in Ukrainian].
- Fedyk, A. (2019). Formuvannia profesiinoho myslennia yak naukova problema [Formation of professional thinking as a scientific problem]. *Zbirnyk naukovykh prats natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. Seriya: Psykholohichni nauky.
https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/psy_zbirnyk/article/view/182/163 [in Ukrainian].
- Frytsiuk, V.A. (2016). Profesiinyi samorozvytok maibutnoho pedahoha [Professional self-development of a future teacher]: monohrafiia. Vinnytsia : TOV «Nilan LTD», 408 [in Ukrainian].
- Frytsiuk, V., & Kademiia, M. (2022). Profesiinyi samorozvytok maibutnoho pedahoha: hiutahohichni pidkhid [Professional self-development of a future teacher: huttagogical approach]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 60, 315–325.
<https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-60-315-325>
- Hura, T. Ye. (2014). Psykholohiia rozvytku profesiinoho myslennia u maibutnikh psykholohiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Psychology of the development of professional thinking in future psychologists in the process of professional training]: avtoref. dys. ... d-ra psykol. nauk: 19.00.07. Kyiv, 44 [in Ukrainian].
- Kmit, O. (2024). Model formuvannia profesiinoho myslennia maibutnikh pedahohiv [Model for the formation of professional thinking of future teachers]. *NewInception*, 1-2. (15-16), 48–54.
<https://doi.org/10.58407/NI.24.1-2.4> [in Ukrainian].
- Nekrasova, S.M. (2012). Formuvannia hotovnosti do profesiinoho samorozvytku maibutnikh mahistriv z upravlinnia navchalnym zakladom [Formation of readiness for professional self-development of future masters in educational institution management]: avtoref. dys ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Zaporizhzhia : B.v., 20 [in Ukrainian].

- Ostapchuk, O. (2007). Profesiyni samorozvytok i samoproektuvannia v systemi pedahohichnoi osvity [Professional self-development and self-design in the system of pedagogical education]. *Shliakh osvity*. 4. 13–18 [in Ukrainian].
- Poviakel, N.I. (2004). *Samorehuliatyia profesiinoho myslennia v systemi fakhovoi pidhotovky praktychnykh psykholohiv* [Self-regulation of professional thinking in the system of professional training of practical psychologists]: dys. ... d-ra psykhol. nauk: 19.00.07. Kyiv, 408 [in Ukrainian].
- Shestakova, T. V. (2006). Formuvannia hotovnosti maibutnykh pedahohiv do profesiinoho samovdoskonalennia [Formation of readiness of future teachers for professional self-improvement]: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. K., 250 [in Ukrainian].
- Sotskyi, K. O. (2014). Struktura hotovnosti studentiv medychnykh koledzhiv do profesiinoho samorozvytku [The structure of readiness of medical college students for professional self-development]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: Pedahohika*, 1, 55–62 [in Ukrainian].
- Vovk, L.P., & Frytsiuk, V.A. (2016). Akmeolohichni pidkhid do vvychennia problemy profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia [Acmeological approach to studying the problem of professional self-development of a future teacher]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohika i psykholohiia. VDPV im. Mykhaila Kotsiubynskoho*, 47, 68–72 [in Ukrainian].

Отримано / Received: 25.06.2025.
Прорецензовано / Revised: 07.08.2025.
Схвалено до друку / Accepted: 10.09.2025.
Опубліковано / Published: 31.12.2025.

АВТОРСЬКІ ДЕКЛАРАЦІЇ

Етична політика

Автор(и) підтверджує(ють), що під час підготовки та подання статті було дотримано положень Етичної політики журналу, а також загальноприйнятих принципів академічної доброчесності відповідно до рекомендацій COPE (Committee on Publication Ethics).

Політика конфлікту інтересів

Автор(и) заявляє(ють), що не має(ють) жодного фактичного чи потенційного конфлікту інтересів, який міг би вплинути на результати, інтерпретацію або виклад матеріалів дослідження.